

Тучкова О. О.,
кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іспанської та французької філології
Київського національного лінгвістичного університету

СУПУТНІ ОБРАЗИ ЯК МОДИФІКАТОРИ ОБРАЗУ АВТОРА-ЖІНКИ В АВТОБІОГРАФІЧНОМУ РОМАНІ

Анотація. У статті аналізуються композиційні засоби створення образу автора у французькому жіночому автобіографічному романі. Визначається прагматичність залучення супутніх образів і другорядних супутніх образів у вибудовування образу автора-жінки. Обґрунтовуються особливості опосередкованого формування образу автора у французькому жіночому автобіографічному романі.

Ключові слова: образ автора, супутні образи, другорядні супутні образи, французький жіночий автобіографічний роман.

Постановка проблеми. Образ як категорія мистецтва є складним і складеним водночас. Образ вміщує форму відображення дійсності та її змістове наповнення. Образ у художній реальності не є виключенням, а надто, коли йдеться про образ автора як конструктивну ознаку тексту [1]. Це поняття давно викликає палкі дискусії не тільки філологів чи лінгвістів, а й літературознавців і філософів. Однак чіткості, ясності та всеосязності у тлумаченні образу автора у художньому творі ще не вдалося досягти.

Мета статті – дослідити опосередкований спосіб формування образу автора у французькому жіночому автобіографічному романі.

Виклад основного матеріалу. Образ автора саме в автобіографічному романі стає помітним через призму наративних особливостей будови самого автобіографічного роману, тобто через специфічне поєднання автора-героя й автора-оповідача, яке, у свою чергу, унаочнюється у композиційно-наративних та стилістико-прагматичних засобах. Дослідження образу автора у композиційно-наративному аспекті передбачає аналіз наративних особливостей, композиційно сильних позицій роману, зміст зображених подій, супутніх і другорядних супутніх образів. Образ автора розкривається через ставлення оповідача до певних подій, його участь у них, взаємовідносини з іншими персонажами. Ці інші персонажі, події, з ними пов'язані, постають *супутніми образами*. *Другорядними супутніми образами* ми називаємо образи персонажів чи неживих істот, які так само відіграли певну роль у житті автора, проте їм надано менше уваги в романі, вони доповнюють образ автора, розкривають лише певні нюанси. Супутні образи є певним механізмом для розкриття сутності образу автора. Взаємовідносини оповідача і супутніх персонажів, його ставлення до подій – усе це в сукупності створює образ автора.

Особливе місце в системі образів авторів-жінок посідає образ матері, який постав супутнім в автобіографічних романах С.-Г. Колетт “La Naissance du jour”, “Sido” та А. Ерно “La Honte”. Образ є деконцентрованим, автор то мимохідь пригадує постать своєї матері, то повністю описує її ставлення, життєві позиції, світогляд, взаємини з нею. Хоча образ матері є лише супутнім щодо образу самого автора, саме він найяскра-

віше розкривається перед читачем. Наголосимо, що фізичний портрет матері у романах повністю відсутній. Про моральні її якості у читача складається враження виключно за її діями у спогадах автора. Через призму свого ставлення і певних аналітичних рефлексій читачеві пропонуються факти, події, які й створюють образ матері. Особливістю є така його будова, яка проєктує подану інформацію на образ автора. Виписуючи образ матері, автор опосередковано доповнює свій деталями дитячих років, сімейних відносин тощо.

Риси характеру матері (дієвість, активність, небайдужість) в автобіографічних романах С.-Г. Колетт подаються опосередковано в метафоричному описі: *Sereine et gai auprès de l'époux, elle devenait agitée, égarée de passion ignorante, à la rencontre des êtres qui traversent leur moment sublime. Confinée dans son village entre deux maris successifs et quatre enfants, elle rencontrait partout, imprévus, suscités pour elle, par elle, des apogées, des éclosions, des métamorphoses, des explosions de miracles, dont elle recueillait tout le prix. Elle qui ménagea la bête, soigna l'enfant, secourut la plante, il lui fut épargné de découvrir qu'une singulière bête veut mourir, qu'un certain enfant implore la souillure, qu'une des fleurs closes exigera d'être forcée, puis foulée aux pieds* [2, с. 588]. Саме метафора, алюзія допомагають тримати читача у напрузі, змушують його віднаходити завуальовані факти з життя матері письменниці та проводити між ними аналогії: *Ainsi parlait ma mère, quand j'étais moi-même, autrefois, une très jeune femme. Mais elle avait commencé, bien avant mon mariage, de donner le pas à la province sur Paris. Mon enfance avait retenu des sentences, excommunicatoires le plus souvent, qu'elle lançait avec une force d'accent singulière. D'où lui venait le don de définir, de pénétrer, et cette forme décrétable de l'observation?* [3, с. 759]. Автор виражає через іменник *sentence* n.f. – maxime n.f. [6, с. 1178] – formule énonçant une règle de conduite, une règle morale [там само, с. 786]. Вона уточнює природу цих правил *excommunicatoire* – авторський прикметник-неологізм, утворений додаванням суфікса *-toire* і префікса *ex-* до кореня *communica-tion* n.f. – établir une relation avec qqn. Префікс указує на зовнішні ознаки, у нашому разі, на позамовні, невербальні засоби встановлення комунікації. Використання прислівника *souvent* (часто) у найвищому ступені *le plus (le plus souvent – найчастіше)* визначає тенденцію усталених правил у сім'ї. Владна манера виголошення правил відображається через дієслово *lancer* v.tr. – pousser qqch en faisant connaître, en mettant en valeur [6, с. 723], яке супроводжується уточненням – *avec une force d'accent singulière*. Таке уточнення образно передає тон матері під час розмови. Іменник *force* n.f. – *puissance* d'action [6, с. 551] наголошує на владності матері, яка передавалась через підвищення голосу, – *accent* n.m. – *inflexions de la voix* (timbre, intensité) exprimant un sentiment [6, с. 8]. Наведені синоніми до прикметника *singulier* adj. – syn. curieux, étonnant,

étrange [6, с. 1190] відображають сприйняття автора цього підвищення голосу як смішного, чудернацького.

В образі матері С.-Г. Колетт яскраво виражена жіноча риса, а саме материнська чуйність. Автор пригадує, як називала її мати – *Beauté, Joyau-tout-en-or, chef-d'œuvre*, і відразу дає свій коментар, що портрети того часу і слова матері зовсім різняться (*ma mère et mes portraits de ce temps-là ne sont pas toujours d'accord*) [6, с. 764]. Для матері її донька є найкращою – красунею (*Beauté*), позолоченою перлиною (*Joyau-tout-en-or*), шедевром (*chef-d'œuvre*). Однак, переглядаючи світлини того часу, автор не вважає себе аж такою гарною, як називала її мати.

Автор не надає фізичний портрет матері, але обирає лише одну промовисту деталь для будь-якої жінки – руки. Така деталь образу матері, як її руки, є інтернаціональною у літературі (також присутня і в українських літературних творах, народних піснях). Окрім того, що автор пригадує, як бачила свою матір працюючою руками, які зазнавали і холод води, і теплоту печі, землі, ці руки виліплювали смачні пиріжки і ніжно обіймали. Адже головним моментом, де зав'язується єдність матері і дитини, є перші секунди після народження, коли немовля відчуває тепло маминих рук, почуває у них себе безпечно. Отже, людина проносить цей образ крізь усе своє життя, прикладом чого є французькі жіночі автобіографічні романи ХХ сторіччя. Далі автор оповідає, чим займалася її ненька – *les travaux ménagers, le jardinage*. У такий спосіб читачеві представляються не лише риси зовнішності матері, а й риси її характеру. Цей прагматичний крок притаманний саме автору-жінці, адже, обираючи яскраву деталь, автор торкається позачасових людських цінностей, провокує читача на рефлексію.

Відрізняється образ матері в А. Ерно в автобіографічному романі “La Honte”, який сповнений маскулінних маркерів. Авторитарність і рішучий характер проявляються у вмінні вести справи у кафе, в її релігійності, у виборі школи, у встановленні правил у сім'ї. Відтворюючи образ амбіційної людини, автор не вдається до розгорнутих описів, а наводить приклади, які б свідчили про такі риси, і читач сам зміг би зробити відповідні висновки. Релігійність через свою надмірність стає рисою авторитарної людини: *Ma mère est le relais de la loi religieuse et des prescriptions de cette école* [4, с. 107]. Іменник *relais* n.m. – *intermédiaire (entre les personnes)* [6, с. 1090] передає сприйняття матір'ю себе як посередника у духовному вихованні доньки. *Pour ma mère, la religion fait partie de tout ce qui est élevé, le savoir, la culture, la bonne éducation* [4, с. 108]. У творі прикметник *élevé* виокремлюється іншим шрифтом як свідчення чужого мовлення, тобто є виразом матері, її цитатою. Такі асоціації стають зрозумілими, як тільки читач дізнається про життєву історію матері. Релігійність матері формувалась її долею робітниці із заводу, пристосована до її жорстокої і амбіційної персони, до її професії: *La religion de ma mère façonnée par son histoire d'ouvrière d'usine, adoptée à sa personnalité violente et ambitieuse, à son métier [...]* [4, с. 109]. Це чи не єдине речення з усього автобіографічного роману, де автор надає оцінні прикметники характеру матері (*adoptée à sa personnalité violente et ambitieuse*). Процес пристосування релігії до своїх потреб передається дієсловами *façonner* та *adopter*, у першому дієслові переважає сема поступового формування (*façonner* v. – *former peu à peu par l'éducation* [245, с. 516]), *adopter* у значенні *appliquer* (пристосувати) стосується особистості матері.

Відчувається сум автора, якій не вистачає свободи, оскільки її життя протікає у певному суворому порядку «у віці»

(*et le temps de la vie s'échelonne en "age de"*) [4, с. 62]. Дієслово *échelonner* v. – *disposer à une certaine distance les unes des autres, ou par degrés* [6, с. 409] жито, аби створити образ жорсткого порядку у всьому. Перераховує вік, коли можна вперше причаститися (*faire sa communion*), вперше зробити зивання волосся (*avoir la première permanente*), коли можна мати менструацію (*avoir ses règles*) і носити панчохи (*le droit de porter des bas*), пити вино за сімейним обідом (*l'age de boire du vin aux repas de famille*), мати право на сигарету (*d'avoir droit à une cigarette*), залишитись, коли переповідають непристойні історії (*de rester quand se racontent des histoires lestes*), коли можна працювати (*de travailler*), зустрічатись із хлопцем (*de fréquenter*), дивитись легковажні фільми (*de voir des films légers*), одружуватись (*l'age de se marier*), мати дітей (*d'avoir des enfants*). Раптом цей перелік закінчується досить несподівано – коли можна більше не працювати (*de ne plus travailler*) і вмерти (*de mourir*). Останніми перерахуваннями автор зводить цей перелік до іронічного пункту, намагаючись показати абсурдність цього принципу – «можна у віці».

Таким чином, образ матері проходить наскрізно через увесь автобіографічний роман і проявляється через взаємини з батьком, через питання виховання дитини, шляхом впливу на становлення дитини як особистості. Формується образ сильної жінки-матері, жінки-дружини, яка не тільки займалася активно вихованням своєї доньки, а й, що досить важливо, вела власний бізнес, робила все можливе для його успіху: мати привчала свою доньку до гарних манер, вона створила певні правила поведінки у кафе, з клієнтами, правила одягу, правила спілкування, чого вимагали умови комерційного успіху: *Le coût du moindre manquement à ces règles m'est bien connu, tu vas nous faire perdre des clients, avec comme conséquence faire faillite* [4, с. 72]. Автор графічно виокремилася слова матері (курсивом), які чула досить часто у разі невиконання правил. Характеристика образу матері подається через її дії, виключенням у романі постає ставлення доньки до матері у вигляді опису. *Comme ma mère était plus chrétienne que mon père, qu'elle s'occupait de l'argent et rencontrait mes maîtresses, je devais considérer comme naturel qu'elle crie après lui de la même façon qu'après moi* [4, с. 24]. Сарказм цього речення полягає у тому, що автор називає більшою християнкою свою матір, аніж батька (*plus chrétienne que mon père*), а приклади наводить, повністю протилежні християнським принципам (*s'occupait de l'argent, qu'elle crie après lui de la même façon qu'après moi*). У цьому реченні автор передає ставлення матері до батька як до дитини. Порівняння *comme naturel* у поєднанні з дієсловом *devoir* в *Imparfait* та інфінітивом *considérer* надає іронічного забарвлення, визначає негативне ставлення автора до цього, а також свідчить про те, що написати таке речення могла вже людина доросла, зі сформованим світоглядом, у якому батько (а для матері – чоловік) не може порівнюватись до дитини.

Образ матері набуває розвитку в автобіографічному романі “La Place”. У цьому романі образ матері є супутнім до образу батька, якому приділяється мінімальна увага. Без сумніву, кут сприйняття образу батька і, відповідно, образу автора корегується останнім. Стриманість емоцій як маскулінний маркер проявляється у реакції на смерть чоловіка: *Elle a dit d'une voix neutre: "C'est fini"* [5, с. 13]. Сема прикметника *neutre* adj. – *dépourvu de passion, qui reste froid, objectif* [6, с. 845] передає емоційно стриманий стан матері, в чому зізнається сама автор: *Toute cette scène se déroulait très simplement, sans cris,*

ni sanglots, ma mère avait seulement les yeux rouges et un rictus continuel [5, с. 14]. Аби не створити образ якоїсь бездушною жінки, автор алюзією (*les yeux rouges*) натякає на те, що мати плакала і, як результат, – «тривале невдоволення» (*rictus continuel*). Пояснення дій супутніх образів окреслює певні риси характеру автора, довершує її образ.

Зазначимо про авторську особливість змінювати статуси образів від роману до роману. Так, у романі “La Honte” другорядним супутнім є образ батька, а образ матері постає супутнім до головного, до образу автора. В романі “La Place” образ батька є супутнім до головного, а образ матері – другорядним супутнім. Зміна статусу образу з домінуючої позиції, тобто з супутнього образу на другорядний супутній, є бажанням представити образ автора з різних позицій, що визначає, відповідно, різний кут сприймання роману читачем. У цьому вбачається прагматичний крок автора-жінки французького автобіографічного роману ХХ століття для утримання цікавості читача.

Отже, образ матері є певним механізмом для розкриття образу автора. Образ матері вибудовується з постійною алюзією на образ автора. Цьому сприяють присвійні, особові займенники; у такому разі подія з життя матері корегує з подією у житті автора та подається з дорослого погляду автора. На початку ХХ століття, зокрема в автобіографічних романах С.-Г. Колетт, образ матері постає як образ жінки активної, дієвої і водночас люблячої, доброзичливої, уважної до будь-якої живої істоти. Образ матері еволюціонує. В А. Ерно вона постає перед читачем як особа авторитарна і дійова, наполеглива, яка встановила певні правила в сім’ї і вимагала їх виконання. Сама донька відчуває її жіночу владу у стосунках із чоловіком, у своєму вихованні, у підприємницькій діяльності. Батько займає нейтральну позицію у родині, складається враження недієвого чоловіка. У такий спосіб автор демонструє уміння жінки поєднувати родину і власний бізнес, піднімає питання про чоловічу неактивність і бездієвість, домінування жіночого виховання у сім’ї. Для підкріплення маскуліності цього образу автор навіть не описує зовнішність матері. Використання чужого мовлення, а саме мовлення матері без змін, виокремлюючи його курсивом у романі, а також стриманий стиль письма А. Ерно тільки доповнюють образ матері, яка не балувала свою дитину ніжними почуттями. Зазначимо, що нерозлогі описи, конкретність у висловлюваннях без пишних метафоричних замальовок є прикладом маскулінних маркерів письма. На момент написання цього роману феміністичні вчення набирали обертів і всіляко намагались отримати свій прояв і в літературі. Але автор жодним чином не підтримує авторитарну поведінку матері, її домінуюче становище в родині, яке б сподобалось прихильницям фемінізму. Навпаки, автору не вистачає любові та злагоди в родині.

Висновки. Супутні образи стосовно головного образу автора є значущими персонажами, місцями або подіями, пов’язаними з цими персонажами, які не тільки відіграли важливу роль у житті автора, а й вплинули на неї і, як результат, залишили емоційний слід, породили певні зміни у світогляді. Метою супутніх образів у французькому жіночому автобіографічному романі є опосередковане формування образу автора-жінки у читача: її дитячі роки, умови становлення як особистості, її ставлення до схожих ситуацій, взаємовідносини з іншими персонажами. Супутні образи супроводжують образ автора протягом усього роману, вони докладніше виписані автором, адже перебувають у прямій взаємодії з нею у минулому.

Література:

1. Лукин В.А. Художественный текст. Основы лингвистической теории и элементы анализа / В.А. Лукин. – М.: Ось-89, 2011. – 192 с.
2. Colette S.-G. La naissance du jour / Sidonie-Gabrielle Colette. – P.: Editions Robert Laffont, S.A., 1989. – P. 579–655.
3. Colette S.-G. Sido / Sidonie-Gabrielle Colette. – P.: Editions Robert Laffont, S.A., 1989. – 800 p.
4. Ernaux A. La Honte / Annie Ernaux. – P.: Gallimard, 1997. – 142 p.
5. Ernaux A. La Place / Annie Ernaux. – P.: Gallimard, 1983. – 114 p.
6. Le Robert Micro Poche. Dictionnaire pratique d'apprentissage de la langue française / [sous la direction de Jalain Rey]. – P.: Dictionnaire Le Robert, 2012. – 1376 p.

Тучкова Е. А. Сопутствующие образы как модификаторы образа автора-женщины в автобиографическом романе

Аннотация. В статье анализируются композиционные способы создания образа автора во французском женском автобиографическом романе. Определяется прагматичность введения сопутствующих и второстепенных сопутствующих образов в выстраивании образа автора-женщины. Обосновываются особенности непрямого формирования образа автора во французском женском автобиографическом романе.

Ключевые слова: образ автора, сопутствующие образы, второстепенные сопутствующие образы, французский женский автобиографический роман.

Tuchkova O. Accompanying images as the modifiers of woman author's image in autobiographical novel

Summary. The article has been devoted to the compositional means of author's image creation in French female autobiographical novel. The pragmatism of accompanying images' and secondary accompanying images' introduction is determined in woman author's image building. Particular features of indirect author's image creation are basically established.

Key words: author's image, accompanying images, secondary accompanying images, French female autobiographical novel.